

COL·LOQUI I COMUNICACIONS

COL·LOQUI

Sr. Ramon Valls: Vull començar dient-vos que la vostra dissertació a més d'interessar-me, m'ha agradat. I voldria retenir d'entrada allò que heu dit al començament de la vostra ponència: som víctimes, heu dit implícitament, d'aquesta especialització que no possibilita la intercomunicació entre les professions que fem. Això ho lamentem contínuament; fem projectes de seminaris interdisciplinars però, no sé perquè, mai no acaben quallant.

I, dit això, anem per la interacció Arquitectura-Filosofia a propòsit de la ciutat, de la realitat política. Personalment em sembla especialment fecunda perquè l'arquitectura i l'urbanisme és forma d'estructura social i l'estructura social pot ser representada ideològicament. I dic que pot ser representada ideològicament perquè no sóc platònic i per tant no crec que hi hagi enlloc la idea eterna de la ciutat. La ciutat l'anem fent. I quan la forma sensible mostra a l'enteniment la seva consistència lògica, passa a ser un bé cultural propagable. Podem tenir aleshores la temptació de pensar que aquella forma és eterna, però no. Ha estat creada, probablement, per raons utilitàries, però després ha esdevingut una forma permanent o de llarga durada.

Bé doncs, recollint això —tindrè ocasió de dir-ho també en la meva ponència— em sembla que les nostres ciutats, mentre no siguem a «Telépolis», són físicament, econòmicament i culturalment encara les mateixes; segueixen el mateix esquema que les primeres cultures ciutadanes que coneixem.

Sr. Manuel Ribas: Estic d'acord amb el que dieu. Com vos, lamento la poca intercomunicació de les professions, especialment les de les ciències humanes. I certament, les ciutats de l'occident europeu encara segueixen l'esquema, present ja a Mesopotàmia,

del centre religiós i al seu entorn es vesteix tota la xarxa de la ciutat civil. Una altra cosa seria parlar de les ciutats dels Estats Units. Són ciutats de nou emplaçament, fetes sota altres criteris. La complexitat és tota una altra.

Sr. Jordi Sales: Em sembla que la ciutat dels arquitectes i dels dissenyadors encara està en un cert terreny de la idea, que pot ser pensada quan hi ha temps per pensar-la. Em refereixo als ciutadans, en tant que treballen i juguen, i a les cases que preexisteixen a la ciutat dels arquitectes. Una majoria d'arquitectes són com màquines d'habitar, amb uns canvis, que jo en diria tecnològics, que encara no han quallat pròpiament en la ciutat o en els ciutadans i que imposen una cosa com ja feta. Ho explicaré més bé amb exemples que volen mostrar com la manera d'habitar, de treballar, de jugar... perden unes coses que ens semblaven molt clares. És evident que les ciutats són diferents abans i després de l'automòbil, per exemple. És evident que són distintes abans i després de la nevera. L'ascensor: jo recordo quan era «nano» que hi havia uns principals i moltes cases de l'Eixample tenien una escala que anava a part, i a més, la graduació dels pisos anava canviant la realitat de l'escala: s'anava fent fins acabar de maons i fusta... Això ho canvia l'ascensor, o òbviament, l'electricitat. A l'igual que les cases rurals del nostre país: treure els animals, treure les llenyeres... ha fet que tot canviés. Una espècie de *Deus ex maquina* seria el responsable de tot això en l'ordre de la realitat, ¿com pensaria el dissenyador, l'urbanista o l'arquitecte la totalitat i aquesta concreció quan dóna una forma amb una matèria molt robusta? No sé si m'explico. Aquesta passivitat resistent de rebre el fet ¿com pot actuar ja en el moment dissenyador? I sinó, ens trobaríem amb una cosa que seria el somni del senyor que crearia del no-res una ciutat, i de fet se n'han realitzat en la història d'accions com aquestes. Però es miri com es miri, no es pot obviar la matèria de la convivència donada molt brutalment en un moment històric que imposa un munt de coses.

Sr. Manuel Ribas: En la pregunta em dieu que no es crea del no-res sinó que es crea a partir d'exigències econòmiques, socials, polítiques, funcionals i culturals en general. Jo hi estic completament d'acord amb això. L'obligació que no té el ciu-

tadà ras i que sí té qui es dedica a l'art o a la creació és que ha d'estar amb l'ull al cas del que ha de venir, no d'aquí tres-cents anys ---cosa completament impossible---, sinó en la immediatesa relativa. Per això he dedicat una part a explicar les premonicions d'aquesta ciutat sense proximitat, amb totes les seves limitacions teòriques que s'hi han de posar. I com a exemple d'aquest «estar amb l'ull obert del que pot venir», i aleshores sí, aleshores es creen unes formes com a conseqüència, no solament d'allò que veu, sinó d'allò que sembla que es produirà amb el que veu. És a dir, per agafar el vostre exemple, la primera casa de Barcelona que posa ascensor ha de fer pensar a tots els altres professionals d'aquell moment que això serà una epidèmia molt aviat, i que per tant han de començar a pensar a oblidar-se de l'escala noble que porta al principal i amb allò que després se'n diuen *Los áticos de ensueño*, a dalt de tot. Però també ens podem trobar que allò que ha imaginat com a conseqüència de l'ascensor no sigui acceptat per la ciutadania exactament com ell pensava. Per exemple —i us cito un cas viscut— va haver-hi un moment que els arquitectes ens vam entusiasmar amb la cuina-menjador i recordo barris d'habitatge de baix preu construïts amb cuina-menjador. M'estic referint a un barri que hi ha al Poble Nou de Barcelona. Al cap de dos anys vaig fer una visita al conjunt d'immobles on hi havia un centenar d'habitatges, i em sembla recordar que només cinc cases conservaven la cuina-menjador. Tothom va fer la separació, tothom va fer la porta: la cuina en una banda i el menjador en una altra. Ells no ho sabien, però això era reaccionari, era aproximar-se a unes classes dominants. Va anar així i s'ha de tenir present. Entre les classes, diguem-ne «snobs», la cuina-menjador (una sala d'estar molt gran, amb un taulell i a darrera del taulell es van servir els plats) ha tingut fortuna, sobretot en matrimonis joves, amb artistes, amb universitaris de punta, etc. Però no n'ha tingut on ens menàvem, entre les classes que abans se'n deien obreres o menestrals. És un exemple de com no sempre la previsió progressista del dissenyador basat en signes dels temps és encertada, tot i que raonablement les previsions li portin.

Sr. Francesc Fortuny: En primer lloc vull expressar una opinió i llavors li faré una consulta. S'està parlant de la ciutat dels ar-

quitectes i em sembla que caldria desmitificar-la una mica. La imatge de la ciutat dels arquitectes és excessivament idíl·lica i força errònia i allunyada de la realitat. En aquests moments, en la definició del creixement de la ciutat hi intervenen molt més els diferents agents econòmics i polítics que l'arquitecte, i en tot cas l'arquitecte —per fer una comparança— és qui resol els mots encreuats, però les lletres no les hi posa pas ell. Les lletres li són donades i pot intentar fer una labor d'encaix. La consulta arrenca a partir d'aquí. M'interesso pel procés de definició, ara i aquí al nostre país, de la ciutat. Com es poden establir mecanismes de participació ciutadana en les definicions globals i no en l'anècdota?

Sr. Manuel Ribas: Les vostres afirmacions no contradiuen en res el que he dit fins ara. Afirmer el que jo afirmo: L'arquitecte no és una mena de demiürg ni l'arquitectura és una mena de superprofessió. És més, als estudiants a l'Escola d'Arquitectura i d'Urbanisme sovint els faig una comparança que explica bastant bé això: l'urbanisme és un acomodador de cinema. La sala, li dona l'autoritat política, la pel·lícula, no la tria pas ell, li posa l'empresari, el públic ve o no ve. I llavors què fa l'urbanista? Posa la gent al seu lloc, mira que a davant no se t'hi posi una senyora amb un barret de flors que t'impedeix veure la pel·lícula. Aquest paper d'endreçar, de posar la gent més o menys al seu lloc a partir d'uns costums és la labor de l'urbanista. Diem-ho amb d'altres paraules, usar la ciutat a partir d'uns costums que són moguts per polítiques i per profunds arrelaments socials. El que sí que ha de tenir és l'art de jugar-hi amb això, i, no ens enganyem, una certa creativitat. L'acomodador de cinema també la té, perquè primer posa la gent entre les files de la quatre a la quinze i només porta la gent a la primera fila quan ja no hi ha més remei, i si pot ser la deixa buida. En el terreny de l'Arquitectura, com ja he dit, accepto plenament que les coses vénen de més amunt.

Ara, la participació, si no és en fets puntuals, em sembla impossible. La participació en les concepcions globals de la ciutat només es pot fer amb un canvi de règim. Si no és amb un canvi de règim radical, com el que van voler fer els països socialistes, és impossible.

Sr. Ignasi Roviró: Em sembla fonamental que ens aclariu un concepte que anem usant però que pot tenir diverses significacions, segons qui l'usa. El terme és «Ciutat».

Sr. Manuel Ribas: Em faig meva la frase d'un altre urbanista: «la ciutat és el lloc on es dona l'alternança de contactes i solituds». A mi em sembla una definició molt rica. La ciutat no és únicament contactes, això també embafa. Alhora és la possibilitat de solitud: en el camp, en una masia, l'únic que tens és solituds, alternances de solituds. A mi em sembla que no hi ha més definició que aquesta.

Sr. Ignasi Roviró: Amb una definició com aquesta ¿com es fa una ciutat?

Sr. Manuel Ribas: Per un cantó, mantenint les maneres de les diferents civilitzacions i per l'altra, jo ja demanava abans que les diferents ideologies polítiques haurien de tenir uns models de ciutats. Per exemple, els governs laboristes anglesos a partir del 1945, a través d'una llei que se'n va dir de noves ciutats, van crear les *New Towns* angleses, on actualment hi viu el 2,5%. Quan va arribar la Sra. Thatcher ho va tallar en sec, i per això ara els conservadors no en volen saber res d'aquestes noves ciutats, i en canvi els laboristes sí. Aquí hi veig una certa ideologia i una certa possibilitat de tocar la ciutat. Per exemple, Vic serà la mateixa si manen uns o manen els altres. Es notarà amb altres coses però no en l'essència de la ciutat, la Plaça seguirà essent la mateixa. Cal pensar que a vegades hi ha excepcions en aquest immutabilitat i que hi ha possibles temptatives de fer-ho nou, però sempre, al fons de tot, hi rau aquesta condició de propiciar les alternances, els contactes. Jo hi afegeixo les solituds, perquè l'home té dimensions no solament individuals sinó també familiars o de parella que requereixen l'aïllament i la ciutat li ha de poder donar tant els contactes com les solituds. A Calcuta, a l'Índia, sembla que això no passa, és impossible aïllar-se. Calcuta és a la llista negra de les ciutats del món.

Sr. Andreu Grau: No us sembla que força arquitectes pequen de vanitat? Es consideren més artistes que no pas uns servidors del bé comú. Han deixat una art aplicada per assolir la divinitat d'una estrella.

Sr. Manuel Ribas: Hi ha molts arquitectes, d'aquests que se'n parla, que fan obres creatives molt interessants des del punt de vista formal, però que en canvi són uns vanitosos. Com que la professió me la conec des de dins hauria de dir: «som uns vanitosos», perquè tampoc tinc cap autoritat per jutjar els altres. Moltes vegades som uns vanitosos perquè creiem que tot fent l'obra ens fem el pedestal i oblidem aquesta altra qüestió de servir els altres. Ara, fins i tot el més egoista sempre s'adona que està fent un edifici pels altres.

Sr. Francesc Fortuny: El tema de la ciutat difusa és molt interessant. Us hi heu referit en més d'una ocasió tant en la vostra ponència com en d'altres circumstàncies. Però on es determina l'abast d'una ciutat si aquesta és difusa i a més té traces d'inhospitalitat? Estic pensant amb grans ciutats, com ara Barcelona.

Sr. Manuel Ribas: Aquí s'enceta un tema molt interessant. La fugida de cap de setmana de la ciutat vol dir que per molts la ciutat és inhòspita i llavors han d'anar a buscar el relaxament en aquest camp relativament vituperat i relativament explotat. Això també ha estat com a conseqüència de les noves facilitats. En referència al que em demaneu crec que l'àrea metropolitana de Barcelona a l'hivern arriba fins a Núria, La Molina, o Cerler. El Pirineu forma part de l'àrea metropolitana. I això seria també una mostra de ciutat difusa. Però hi ha una contradicció en tot aquest moviment de recerca del relaxament: per anar a buscar-lo a vegades es fa una hora de cua des de Montcada fins a casa. És la millor ocasió per estressar els nervis.

Públic: Fins ara anem parlant de la Ciutat com si fos un sol element, com si en un únic espai existís una única comunitat. No us sembla que podríem parlar de «ciutats» dintre la Ciutat? Unes «ciutats» amb una certa llibertat entre elles. Aleshores, sí és així, quin seria el paper de l'urbanista?

Sr. Manuel Ribas: Em sembla que ja ho he dit: La d'acomodador, el que acomoda de tal manera... Perquè aquesta llibertat de les moltes ciutats és un fet positiu per la ciutat. Jo trobaria horrosa una ciutat homogènia, allò que a vegades surt al diari : «La ciutat dormitori», horrorós! La ciutat dormitori és una cosa que ja no hauria d'existir.

Públic: Però cada vegada n'abunden més.

Públic: El que cada vegada ens adonem més és d'aquesta multiplicitat de ciutats dins la mateixa ciutat.

Sr. Manuel Ribas: Us parlaré d'una ciutat que conec molt bé: Palma de Mallorca. Des de les «Avenides» que diuen ells, cap al centre, allà hi és tot, i de les «Avenides» cap a fora resulta que només hi ha ciutat dormitori. Vaig fer una enquesta a Palma de Mallorca per tal de saber on anaven els ciutadans, per saber quina era la mobilitat dels barris. Resulta que Palma de Mallorca està desenvolupada d'acord amb el plànol d'un enginyer de camins de l'any 1903. La població es troba repartida amb un nucli central i unes estructures perifèriques. Una mena de grills de taronja al voltant d'un centre. I Palma és així, i aquests grills de taronja entre ells no es comunicaven mai sinó que seguien un moviment centrípet-centrífug des del centre. Llavors aquí no hi havia moltes ciutats, només n'hi havia una, o dues: la d'anar a dormir i la d'anar a fer negocis, viure, divertir-se, trobar gent... Des de quan jo hi vaig treballar, al començament dels 70 fins ara, ha canviat i ja no és així, però el poso com a exemple de ciutat homogènia, peyorativament homogènia.

Per tant, aquestes moltes ciutats que constateu que es donen a la ciutat, jo crec que és un claríssim avantatge de la ciutat i està bé que sigui així. A més, reforça una definició meua de ciutat: «La ciutat és aquell lloc on es té la màxima llibertat d'anar a tot arreu amb la mínima obligació d'anar-hi».

Sr. Josep Monserrat: Una part de l'àrea metropolitana de Barcelona ha estat sempre denominada ciutat dormitori. Una altra part forma un teixit industrial força important. No sé si enlloc de tenir una ciutat difusa o diversificada tenim unes ciutats una mica esquizofrèniques.

Sr. Manuel Ribas: A l'àrea metropolitana de Barcelona hi ha dominàncies claríssimes: la zona de Sant Cugat és, sense que ningú es pensi que allò és una societat aristocràtica, una societat del lleure, hi ha el golf, hi ha .., ara hi fan òpera, ... És una societat del lleure i la gent que hi viu ha quedat conformada en aquesta funció. Mentre que el Baix Llobregat és un tros d'àrea metropolitana de la Barcelona industrial. O sigui que s'agafen caràcters i el que cal és que aquests caràcters múltiples existeixin i que siguin molt fraccionats, que no siguin peces una al costat de l'altra perquè llavors volent pensar que tenim una ciutat diversa, tindrem la ciutat, com dieu, una mica esquizofrènica, feta a trossos, en què hi faltaria allò que se'n diu el cor de la ciutat.

Sr. Josep Monserrat: Des d'un punt de vista urbanístic, què s'entén pel «cor de la ciutat»?

Sr. Manuel Ribas: El moviment racionalista en urbanisme va considerar quatre funcions de la ciutat que eren: Residir, Treballar, Lleure o Divertir-se, més una quarta sense la qual les altres tres no funcionaven que era Comunicar-se. La carta d'Atenes del 33, extrem de racionalisme, dona aquesta definició. Bé, aquesta definició portada a la pràctica, jo l'he vista, la Varsòvia dels anys post-primer socialisme, o sigui, la Varsòvia a partir dels 45, va ser fidel als cànons aquests. I ara és terrible, és avorridíssim: ciutats dormitori, ciutats del lleure, ciutats del treball... Llavors, un urbanista català, Josep Lluís Sert, que va ser degà de la facultat de disseny visual de Harvard, va treure un llibre cap a finals dels anys 40 o començament dels 50, que se'n deia «El cor de la ciutat» i es preguntava: «Poden sobreviure les nostres ciutats?». De manera que aquest senyor, després d'haver predicat la ciutat de residir, de divertir-se, la de treballar, és preguntava «on és el cor de la ciutat?». Els racionalistes s'havien plantejat la Ciutat com una mena de bèstia animal que tenia cames, peus, però que li faltava el cor o el cervell. I llavors, a partir d'aquí, els propis racionalistes dels anys 20-30, es van autocriticar. Van descobrir el cor de la Ciutat, que és aquest lloc indefinit de les unificacions.

I precisament el pla de Vic es va fer a finals dels 70 i és precursor del pla de Barcelona. El pla de Barcelona metropolità va

ser assajat per l'arquitecte urbanista Joan Anton Solans sobre el pla que es va fer a Vic, i aquí es va intentar trencar la «cotilla» de les unificacions, fent que les zones es caracteritzessin més per la forma de l'edificació, per la forma de creixement, que no pas pels usos estrictes.

Sr. Jordi Sales: Una curiositat, més que una pregunta. La figura de l'acomodador que vós dieu em sembla molt realista. Ens podríeu fer una descripció dels marges entre diferents acomodadors en el mateix moment? Em fa l'efecte que els marges al mateix moment entre diferents acomodadors no són molt grans, que potser hi ha més retòrica que diferència real.

Sr. Manuel Ribas: Davant d'una mateixa ciutat els marges existeixen, però no són descomunals perquè aquell contenidor físic es fa valer i no s'hi pot fer el que es vulgui, no se'l pot capgirar com un mitjà. Aprofitaré per fer un retret als Ajuntaments: mai m'han fet allò que en termes comercials se'n diu una «comanda exacta». I jo els he de preguntar «quina mena de ciutat voleu?» El que es fa una casa, malament si no sap com la vol! Tinc clients que m'han portat una llista de tres fulls: Que sigui a prop l'habitació del nen perquè a la nit plora, per altra banda que quan tiren la cadena de WC, bé ara ja no hi ha cadena, que no es senti des del dormitori,... I et van fent tota una sèrie d'exigències i les has de posar totes juntes i produir una casa. En el cas de la ciutat no hi ha la comanda exacta, perquè és difícil, no m'enganyo, però hi hauria d'haver una comanda, i aquesta comanda és la que faria diferent la ciutat d'un acomodador o de l'altre. Deixant de banda els governs municipals, les diferències de client poden portar a notables diferències entre els productes.